

[B] **PORTRET VAN DE KUNSTENAAR ALS EEN JONG MEISJE. “VLAAMS LANDSCHAP MET NONNEN” VAN LILIANE WOUTERS**

Liliane Wouters (Elsene, 1930) is een vaak bekroonde dichteres, toneelschrijfster (*La salle des profs*, in het Nederlands opgevoerd als *Met ezelsoren* en als tv-film onder de titel *De leraarskamer*), vertaalster en essayiste uit de Franstalig-Belgische literatuur. Ze is lid van de Académie royale de langue et de littérature françaises de Belgique, de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde en van de Académie européenne de Poésie. Wouters vertaalde Vlaamse, vooral middeleeuwse poëzie (*Les belles heures de Flandre* maar ook *Gezelle (Un compagnon pour toutes les saisons)*). Voor haar vertaalwerk kreeg ze in 1992 de driejaarlijkse prijs van de Vlaamse Gemeenschap. Zij stelde met Alain Bosquet de belangrijke bloemlezing *La poésie francophone de Belgique* samen, vier delen met gedichten van dichters geboren tussen 1804 en 1962.

In 2007 verraste ze met *Paysage flamand avec nonnes*, een *livre de souvenirs* dat bij Gallimard verscheen en dat nu in het Nederlands is vertaald. “Giesland was allesbehalve idyllisch.” Zo laconiek begint dit boek. Wouters legt daarin de wereld vast van de normaalschool in Gijzegem (Giesland) bij Aalst, waar ze van het najaar van 1944 (het grootste deel van België was net bevrijd) tot 1949 interne leerlinge was in de toen nog bestaande maar piepkleine *section francophone* (drie leerlingen!). De school heeft een “onuitwisbaar teken” in haar achtergelaten.

Liliane Wouters had dan al een katholieke gratis school in Elsene gevolgd, waar ze met vlag en wimpel het maximum van de punten haalde in catechismus, en zich verveeld in een vierde graad van dezelfde school die zich voornam “de kinderen van de werkende klasse zo snel mogelijk op de arbeidsmarkt te brengen”. Een zuster merkte haar op en wees haar moeder op de mogelijkheid van een opleiding tot onderwijzeres, het hoogst bereikbare voor een meisje van Vlaamse en bescheiden afkomst (haar moeder kwam uit Veurne) dat daarbij nog geen “officiële” vader had.

De normaalschool was een getto, schrijft Wouters, omdat ze alleen tot het onderwijs leidde, en enkel op die taak was afgestemd, maar het beroep van onderwijzer(es) had in die tijd nog wel prestige. De auteur zou als onderwijzeres werken van 1949 tot 1980.

Wouters heeft met dit boek, als een van de laatsten, het landschap van een voorbij, katholiek Vlaanderen opgeroepen, met zijn scholen, geleid door religieuzen, die bekrompen en genereus waren, gehuld in milde hypocrisie: “Hoewel hun kappen hun vaak tot oogkleppen dienden, hoewel ze vooral zondigden uit onwetendheid, frustratie of gebrek aan openheid van geest, weet ik dat de meesten het beste met ons voorhadden en daaraan hun leven wijdden. Kortom: ze hielden van ons. Ze gaven ons wat ze konden, veel of weinig. Voor sommigen was dat veel.” Deze “universiteit van de armen” had misschien geen hoog niveau in algemene vakken, noteert Wouters, maar de pedagogische vakken werden wel op een opmerkelijk peil gegeven.

Het eerste en laatste wat blijft van de school is een geur die intact is gebleven in de herinnering, “een mengeling van bleekwater, appels, boenwas en wierook”. Wouters beschrijft het ritme van de dagen in de kostschool, gescandeerd door gebeden, lessen, de verplichte wandeling in groepsverband, de glaciale slaapzalen, het motto van het huis *Ora et labora* (bid en werk), de verveling waarvan een dosis noodzakelijk is om groot te worden, de koude van die laatste oorlogswinter en de honger.

In Giesland ontvangt Wouters ook het doopsel van de natuur. Elke lente brengt haar sindsdien dan ook terug in gedachten naar Giesland. Omdat je maar één keer vijftien bent op het ogenblik dat de oorlog eindelijk zal ophouden: zonder vrijheid waren deze meisjes niet zonder leven. En dan komt 8 mei 1945 en is de oorlog inderdaad voorbij. De doedelzakken weerklinken en onder het beeld van het Heilig Hart zont de Schotse majoor hartstochtelijk de juf wetenschappen. De discipline wordt slapper. Maar als de vrede is teruggekeerd, wordt de discipline geruisloos weer opgenomen: de kerk stond in die jaren nog stevig overeind – en dus ook haar kloosters. Wouters noteert dat haar generatie een van de laatste was die na de oorlog opnieuw in de jaren 1930 leefde.

En dan verschijnt de koningskwestie aan de horizon van Giesland/Gijzegem. Wouters beschrijft accuraat de bijna-hysterie waarmee haar katholieke omgeving partij koos voor de “verbannen” koning Leopold III.

Tussen het verhaal door worden de portretten gegeven van de vrouwen die deze jonge meisjes vormden: zuster François-Xavier, die een onderwijzeres

De kleine *section francophone* van de normaalschool in Gijzegem (Giesland) bij Aalst anno 1946.

kust (echt waar: gezien door het sleutelgat van een deur); Mademoiselle Bolet, oude vrijster en lerares Frans die heel middelmatige poëzie schrijft maar de echte literaire kwaliteiten van Wouters herkent: “Je hebt wel wat beters te doen dan kinderen breuken en voltooiden deelwoorden bijbrengen. Je hebt alles in je om schrijfster te worden.” Toch weet de juf zeker dat er geen dichteres in Liliane zit: ze houdt haar eigen jachtterrein, dat van de poëzie, het liefst voor zichzelf. Eigenlijk projecteerde Mademoiselle Bolet haar eigen wensdroom in haar leerlinge. Mademoiselle geeft tussendoor ook een fameuze les in moed als ze met haar kamerpot door een studiezaal vol meisjes moet passeren. Zuster Laetitia, die geschiedenis geeft en dweept met Napoleon en aan het magere, ondervoede meisje op vrijdag een hardgekookt ei bezorgt waarop zij zorgvuldig haar naam heeft geschreven. Zuster Myriam, die een uitzonderlijke lerares was: “Er zijn wezens via wie God van ons heeft gehouden, zei de onbekende filosoof. Wat mij betreft, was zij daar zeker een van.” Zuster Rosalinde, die Nederlands gaf aan Liliane Wouters, die alleen het West-Vlaamse dialect sprak en aan het

ontvankelijke meisje de Vlaamse en Nederlandse dichters openbaarde. Zuster Clémentine, de directrice van de school, dochter van een Vlaamse bakker, en haar trouwe vriendin en medestander, zuster Georgina, uit de Franstalige burgerij. Wouters schetst in nog geen drie bladzijden een warm portret van deze twee uitzonderlijke vrouwen die met twee dagen verschil op negentigjarige leeftijd zouden sterven en naast elkaar begraven werden. Een niet orthodoxe eerwaarde passeert ook de revue. Zijn lessen worden op een dag plots bijgewoond door een onbekende zuster, en het volgende jaar is hij uit de school verdwenen.

Het samenleven van Vlamingen en Franstaligen met zijn bescheiden spanningen en zijn pragmatische geschipper wordt ook beschreven. Zo is Wouters ervan overtuigd dat de gebeden in Giesland in het Latijn waren om een verscheurende keuze *à la* Corneille tussen de twee nationale talen te vermijden.

In een boek als dit kunnen de bijzondere vriendschappen, door de zusters steevast “slechte manieren” genoemd, niet ontbreken. Wouters schrijft zonder omhaal over de ontdekking van de liefde, die het einde van de kindertijd betekent, over

het groeiende besef dat ze meer wordt aangetrokken door meisjes dan door jongens; en dat ze dat besef natuurlijk voor zich houdt, verdringt en/of sublimeert maar voor altijd met zich meedraagt. Tijdens een vakantie bij een vriendin in Sint-Amands aan de Schelde vindt ze 's avonds in bed niet instinctief de "passende" gebaren, zoals Marguerite Yourcenar wel deed (als we haar in *Quoi? L'Éternité* mogen geloven): "Had ik lief? Ik had kunnen antwoorden met de Heilige Augustinus: ik had nog niet lief, maar ik was verliefd op de liefde."

Maar in Giesland worden vriendschappen voor het leven gesmeed. Wouters komt op het eind van haar relaas ook tot de constatering die haar sprakeloos achterlaat: dat dezelfde opvoeding de enen breekt en de anderen energie geeft. Zij behoort tot de laatste categorie. Maar ze gaat niet voorbij aan een aanleg voor schuldgevoelens die de zusters haar voor de rest van het leven ook meegegeven hebben.

Zij brengt kortom verslag uit over een verdwenen wereld met nuance en juistheid. Mild en scherp tegelijk. In de afrekeningen met een katholieke opvoeding is dit meer uitzondering dan regel. Uiteindelijk is *Vlaams landschap met nonnen* vooral een boek geworden over adolescenten, over een jeugd die nog het hele leven voor zich had.

Het boek eindigt met het onvermijdelijke weggaan uit Giesland. Toch is Wouters er nog teruggekeerd. Maar telkens werd de school haar vreemder. Ze heeft de afschaffing van de Franstalige sectie gezien, door toedoen van "draconische taalwetten" (*sic*): het ultieme Berezina voor de zeer francofone en met Napoleon dwepende soeur Laetitia; het verdwijnen van het uniform en de uiteindelijke verhuizing van de normaalschool. Ze schrijft het met heldere melancholie en weemoedige nauwkeurigheid op. Dit is een precies boek en een precies boek is een mooi boek. Het is de Bildungsroman die Wouters voor ons nog te goed had.

LUC DEVOLDERE

LILIANE WOUTERS, *Vlaams landschap met nonnen*, vertaald door Lien Wauters-Van der Taelen (oorspronkelijke titel: *Paysage flamand avec nonnes*, Gallimard, Paris, 2007), Atlas, Amsterdam/Antwerpen, 2010, 189 p.